

Издавачка делатност Педагошког друштва Србије¹

Александра Илић Рајковић²

Одељење за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду, Србија

Апстракт У овом раду разматра се издавачка делатност Педагошког друштва Србије с намером да се сагледа њен развој, домени, однос према друштвено-политичком контексту и делокрућу унутар педагошке теорије и праксе. Примењен је хронолошко-проблемски приступ и анализирани су објављени и необјављени извори. У Педагошком друштву је од његовог оснивања, 1924. године, постојала свест о значају издавачке делатности за реализацију циљева којима је Друштво тежило. У предрајном периоду (1924–1938) оно није успело да покрене сопствену издавачку делатност. После Друге светске рата његов рад је у том погледу био значајно плодотворнији, нарочито у периоду 1951–1961. година, када су покренути часописи *Настава* и *васпитање* и Педагошка стварност и неколико едисија стручне и научне литературе у оквиру којих је објављено 24 наслова. Након овог периода наступила раздобље у којем је, услед финансијских тешкоћа, издавачка делатност Педагошког друштва била сведена на објављивање часописа и њихових посебних издања. Издавачка делатност Друштва током осамдесетих година донекле је проширена и развија се током деведесетих упркос својој политичкој и социјалној кризи. Од 1992. године до данас објављено је више од двадесет публикација намењених различитим циљним групама. Од 2000. године покрећњем сајта, омогућавањем отвореног приступа часопису *Настава* и *васпитање* и објављивањем радова у електронском облику додатно су проширене издавачке могућности Друштва. Закључном делу рада констатовано је да публикације Педагошког друштва представљају значајан историјски извор за проучавање не само педагошких питања, већ и питања образовне политике и образовних реформи.

Кључне речи: стручно и научно удружење, Педагошко друштво, издавачка делатност, часописи, едисије.

1 Рад је настао у оквиру пројекта *Модели проценивања и стицања квалитета образовања у Србији* (бр. 179060), чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, и поводом 95 година од оснивања Педагошког друштва.

2 avilic@f.bg.ac.rs

Увод

У 2019. години обележава се деведесет пет и година од оснивања Педагошког друштва и седамдесет година његовог континуираног рада. Делатности удружених педагога у наведеном периоду мењале су се, разгранавале се и развијале према динамици изазова који су произилазили из сложених друштвено-политичких околности унутар којих се педагошка наука институционализовала и педагошка струка профилисала (Trnava, 2004). Педагошко друштво је издавачкој делатности посвећивало посебну пажњу уз пуну свест о томе да ће домети активности које су предузимане с циљем унапређивања васпитно-образовне теорије бити значајније проширени уколико се штампом речју изађе из оквира дискусија, семинара, комисија и дописа. Имајући у виду наведено, у овом раду разматра се издавачка делатност Педагошког друштва Србије управо са намером да се сагледа њен развој, домети, однос према друштвено-политичком контексту и делокруг унутар педагошке теорије и праксе. Примењен је хронолошко-проблемски приступ и анализирани су како објављени извори тако и они који се чувају у архиви Педагошког друштва и у Архиву Србије.

Удружења педагога до Другог светског рата: издавачка делатност само у плановима

Почетак научног и стручног удруживања и деловања педагога у Србији сеже до 1898. године када је основано Филозофско-педагошко друштво у Београду. Његов рад био је краткотрајан и резултирао је једним бројем часописа *Архив за филозофију, педагогију и друшћивене науке* (Кућинар, 2011; Trnava, 2012). Друштво је настало у време почетка диференцијације педагошке науке и имало је потенцијала да допринесе њеном развоју, али нажалост угашено је на самом почетку свог постојања. Један од његових оснивача био је др Стеван Окановић, који је 1910. године заједно са студентима Филозофског факултета основао Академско педагошко друштво које је радило до 1914. године (Архив Србије, Фонд Београдског универзитета, 1910). Оба удружења била су краткотрајна и са њиховим радом није била упозната шира јавност, нити су инициране акције које би могле да покрену ширу дискусију о неком теоријском педагошком питању или да допринесу квалитету васпитно-образовне праксе. Тежиште њихових активности било је на развоју, презентовању и размени педагошких знања. Академско педагошко друштво је имало у плану покретање часописа, али тај план није реализован (Архив Србије, Фонд Београдског универзитета, 1910).

По трећи пут, педагози су се удружили 1924. године када је на иницијативу др Милана Шивића основано у Београду Педагошко друштво. Редовност у раду – састанци и скупштине, садржаји рада и предузимање конкретних акција, бројност и ангажованост чланова, сарадња са другим институцијама и удружењима карактеришу рад овог друштва, због чега га можемо сматрати правим почетком рада Педагошког друштва Србије. У односу на своје претече ово удружење је отишло корак даље – неке од дискусија које су вођене у вези с презентованим радовима резултирале су иницијативама и акцијама које су за циљ имале решавање одређених проблема васпитно-образовне праксе и њено унапређивање. Ипак, удружење није имало своје

гласило које би омогућило да шира јавност упозна његов рад и иницијативе. Више пута је овај проблем разматран на састанцима Друштва. У једној од дискусија Јован П. Јовановић је истакао да не „верује у успех док се оно о чему се овде дискутује не буде објављивало“ (Архив Србије, Записници 1924–1932). Крајем 1925. године управа Друштва донела је одлуку да сви радови који се прочитају на састанцима буду објављени у часопису *Учиџель* и одштампани у по 1.000 сепарата (Архив Србије, Записници 1924–1932). Ова идеја није реализована те је наредне, 1926. године разматрана могућност издавања *грушћивеної алманаха*, али нажалост ни то није реализовано. Информације о раду Педагошког друштва повремено су објављиване у листовима *Народна просвешта, Правда* и *Време*. Друштво није имало своје гласило и није могуће прецизно утврдити годину у којој се његов рад угасио. На основу расположивих извора, може се констатовати да је то 1938. година (Ilić Rajković 2019). Представници послератног Педагошког друштва Србије, сагледавајући рад својих претходника, нису повољно оцењивали њихов учинак. Не оспоравајући активност и квалитет чланова предратног Друштва, истицано је да то удружење ипак „није успело да покрене свој часопис, створи библиотеку и друге неке услове за рад, те је Други светски рат лако збрисао те и такве зачетке његове“ (Годишњи извештај..., 1955: 527).

Педагошко друштво НР/СР Србије (1949–1977): часописи и едиције

Педагози су се поново удружили 1949. године у Педагошко друштво НР Србије и од тада до данас ово удружење је остварило седам деценија континуираног рада. Околности у којима је четврто по реду удружење започело свој рад биле су сложене и динамичне. Власт у новој држави после Другог светског рата преузела је Комунистичка партија Југославије – уведен је једнопартијски систем и нови друштвено-политички односи били су засновани на идеолошким принципима марксизма-лењинизма, установљени су државно власништво над средствима за производњу и планска привреда. Партијска организација је уобличавала у потпуности друштвени, политички и културни живот. Оквир за опсежну образовну реформу дат је Резолуцијом о школству која је донета након Трећег пленума КПЈ децембра 1949. године. Развој просвете и науке у Југославији од тада до почетка осамдесетих година двадесетог века карактеришу честе систематске и идеолошке промене, прилагођавање друштвено-политичким приликама, константне кризе и бројне тешкоће и неравномерности, али и значајни резултати, као што су смањење стопе неписмености, повећање нивоа школске спреме становништва и развој науке (Bondžić, 2008; Doknić, 2013; Todosijević Petrović 2018).

Серијске публикације Педагошког друштва

Саветовањем о уређивању часописа *Савремена школа* и *Просвешћени ђреїлед* које је одржано 2. марта 1950. године Педагошко друштво је започело свој рад (Саветовање педагога..., 1950:3). Учесници овог саветовања били су педагози и просветни радници Београда, а испред Педагошког друштва у дискусији су учествовали Милош

Б. Јанковић, др Душан Јовановић, др Борислав Стевановић, Живојин Ђорђевић, др Светозар Ранчић, Милић Мајсторовић, Стеван Филиповић и др Александар Бановић. Сагласили су се у вези с тим да је „неопходан сталан контакт између редакције наших педагошких листова и њихових садашњих и будућих сарадника, људи који раде на развијању педагошке теорије и праксе“, као и „да би наша стручна штампа развила много више ширине и много више иницијативе у раду да су педагошки листови и часописи органи педагошких друштава“ (Саветовање педагога..., 1950: 3). У наредном периоду наведена идеја је и реализована: *Савремена школа* већ је била гласило Педагошког друштва ФНРК, а *Просветни џреїлед* постао је гласило Педагошког друштва НР Србије и наставничких и учитељских удружења, 1952. године покренут је часопис *Настава и васпїишање* чији је издавач Педагошко друштво НР Србије, и 1955. године Покрајински одбор Педагошког друштва НР Србије покренуо је часопис *Педагошка сїварносї*.

Просветни џреїлед био је 1951. године гласило Министарства просвете, потом је пренет у надлежност Педагошког друштва НР Србије и Синдиката учитеља и наставника средњих школа и постао је лист за педагошка питања, и прво гласило удружења педагога. Наведена промена намене листа одразила се и на његову концепцијску оријентацију – покренуто је више стручних педагошких дискусија (Вуковић, 1980: 26). У листу су објављиване и информације о удружењима у чијем је власништву био, као што су информације и извештаји са првих скупштина Педагошког друштва, документација у вези с тим и информације о оснивању секција. Педагошко друштво је учествовало у издавању овог листа до краја 1953. године. Друштво је 1952. године покренуло *Наставу и васпїишање* те тиме више није постојала потреба да *Просветни џреїлед* буде његово гласило.

Први бројеви часописа *Настава и васпїишање* штампани су у тиражу од 6.000 примерака и одмах је обезбеђено 2.000 претплатника. Наведени тираж формиран је према тадашњем броју основних школа у Србији којих је било 5.000 – часопис је основан с намером да разматра проблеме у вези с основном школом. Већ у прве две године рада постао је форум који је окупио око 90 сарадника. До маја 1954. године часопис је излазио двомесечно, потом сваког месеца изузев јула и августа. У току прве деценије његовог постојања одштампано је укупно 450.000 примерака. Укупан простор објављених радова износио је око 5.300 страница са преко 1.000 радова, које је потписало 350 аутора. Већина ових сарадника први пут је своје радове објавила управо у овом часопису. Кроз редакцијски одбор за то време прошло је 14 чланова Друштва. Уредник првог броја био је Раде Вуковић, потом Радован Теодосић. На функцији главног и одговорног уредника у овом периоду најдуже се задржао Владимир Пешић и његовим залагањем часопис је достигао тираж од 7.000 примерака и 6.500 претплатника. Уредничку позицију је потом преузео Владимир Живковић, који је за потребе обележавања десетогодишњице часописа начинио осврт на пређени пут.

„Ако пратимо тематику часописа по областима, значају проблема и њиховом акцентовању, осетићемо да се она креће упоредо са кретањем и развитком наше друштвене праксе, на линији просветне и културне политике наше Партије, задатака школе, проблема наставе и васпитања, који се на том путу постављају“, констатова-

вао је Живковић (Живковић, 1962: 1). Првобитна намера да се часопис оријентише на питања основних школа превазиђена је убрзо. Све објављене прилоге Живковић је разврстао према темама у неколико категорија: општепрограмски чланци о партијским и просветним документима, општа питања педагошке теорије и праксе, школска реформа, непосредна практична искуства појединаца и установа, прилози из дисциплина сродних педагогији и рубрика *Огзиви* – „информативна служба у виду телеграфских информација“ и извештаји са састанака пленума и скупштина Педагошког друштва, као релевантну документацију за рад Друштва – статuti, правилници и дописи (Живковић, 1962: 6).

Улоге часописа *Настава и васпитање* као органа Друштва биле су вишеструке. Часопис је био информативна платформа у више домена: реформе образовања, политике образовања, рада Друштва, доносио је информације о новим публикацијама и сл. Основним недостатком у садржају часописа Живковић је сматрао то што није објављиван довољан број критичких анализа, наводећи да је „критика у нашем часопису [...] оскудна и анемична, неефикасна“ (Живковић, 1962). Међутим, иако је наведени закључак тачан, може се констатовати да је часопис ипак, у датим политичким околностима, за своје читаоце представљао и својеврсну школу педагошке критике. Он је био форум за размену мишљења и искустава: објављиване су дискусије с округлих столова, као и полемике и преписке у вези с различитим темама. Такви прилози представљали су примере критичког разматрања проблема који су произишли из нормативних захтева и покушаја примене тих захтева у пракси.

У првој деценији часопис је постао и платформа за научну и стручну афирмацију педагошког подмлатка. С обзиром на то да је педагошка наука у ФНРЈ тек била у процесу конституисања, да није било ни довољно педагошке литературе и да није постојала педагошка научноистраживачка институција, Друштво је настојало да научној и стручној афирмацији педагошког подмлатка (не само педагога по струци) допринеси у оквиру оних ресурса којима је располагало, а то је био часопис. Млади педагози су подстицани да пишу и објављују радове у *Настави и васпитању*. Редакција је „нарочиту пажњу посветила проширењу круга сарадника, нарочито оних из редова млађих педагога, настојећи на тај начин да допринесе одгоју и подизању научног педагошког подмлатка у нашој Републици“ (Извршни одбор..., 1955: 537). У прилозима које су слали аутори почетници редакција је настојала да препозна скривене могућности и оригиналне идеје, те их је својом „подршком и помоћи постепено подизала до зрелих радова“ (Извршни одбор..., 1955: 537). Подршка младим ауторима односила се, пре свега, на то да се они усмере како „да уочавају и посматрају појаве, да их научно тумаче; ради се дакле о једном научном поступку, методу и идеолошкој одређености и јасности“. Млади аутори су охрабривани „да изађу из зачараног круга цитатологије, уџбеничко-школских оквира, из уобичајеног историзма из практицистичких тескоба и да пређу на оригиналне покушаје научног прилажења и тумачења појава, решавања проблема, на један критички однос према савременим појавама педагошког живота“ (Педагошко друштво..., 1957: 566). Друштво је настојало, већ од првог броја, да часопис нађе пут до млађих читалаца, па је цена претплате за ђаке и студенте била 50% од пуне цене. Међу претплатницима било је неколико

стотина ученика учитељских школа: 350 ученика школе у Кикинди, 205 ученика у Убу, 75 у Пожаревцу (Педагошко друштво..., 1957).

Часопис *Насџава и васџиџање* је петнаест година, почевши од 1964. године, уређивао др Владета Тешић. По његовом доласку на место уредника редакција је израдила анализу дотадашњег рада часописа и дефинисани су правци даљег рада. Констатовано је да треба тежити јаснијем профилисању стручно-научне концепције часописа с обзиром на то да се он, према мишљењу уредништва, није разликовао од сличних часописа у Југославији. У том смислу планирана је опсежнија анализа садржаја до тада објављених прилога. Такође, намеравано је да се размотри и питање квалитета прилога и с тим у вези указано је и на потребу прецизирања критеријума „у погледу теоријско-научне заснованости прилога“ (Извештај..., 1965: 323). Уредништво је констатовало да би часопис требало да подстиче конструктивну педагошку критику, објективно стручно-научно приказивање свега што се збива на подручју педагошко-школског живота, као и објективно информисање о другим публикацијама. Такође, указано је и на значај превода и прилога из *исџорије нашеџ школсџива*. Као трећи изазов, дефинисан је проблем пласмана часописа. Тираж је у 1965. години повећан за 1.000 примерака, али сматрало се да треба тежити поновном повећању на 6.000 примерака. Да би се то постигло, констатовано је да је потребно уложити напор у правцу „популаризације часописа“, евидентирања школа и других установа које нису претплатници, предузимања акције на убирању дуговања (Извештај..., 1965: 324). Тираж часописа ипак је у наредном периоду са 5.000 снижен на 4.500 примерака, а претплатника је било 4.200.

Часопис *Пегаџошка сџварносџ* покренут је 1955. године као орган Покрајинског одбора Педагошког друштва. Тираж часописа *Пегаџошка сџварносџ* у првим годинама рада кретао се између 2.000 и 3.300 примерака и објављивано је 10 бројева годишње. Часопис је основан с основним задатком да се бави проблемима школа националних мањина у Војводини. У првим годинама рада усталиле су се рубрике: уводници, дидактика и методика, из наше праксе, психологија, историја педагогије, из страних земаља, оцене и прикази, хроника и библиографија. Међутим, најмање је било радова управо из оне примарне области којом је часопис требало да се бави – образовање националних мањина. Сарадници часописа углавном су били из Војводине. Часопис је у свом петом годишту имао око 2.900 претплатника и делимично је финансиран из буџета Извршног већа АП Војводине. Занимљива промена у вези с претплатницима овог часописа догодила се током шездесетих година – уредништво је запазило тенденцију опадања броја претплатника у Војводини и повећање броја претплатника у другим републикама. У извештају за 1969. годину наводи се, као мања измена уређивачке политике, одлука да се објављују и радови изван ужег педагошког подручја, као што је на пример лингвистика, уз образложење да је то у вези са специфичношћу васпитно-образовног контекста у Покрајини. И у овом периоду редакција није била задовољна заступљеношћу прилога из области образовања народа и народности који живе у Војводини. Као задатак за наредни период истакнуто је настојање да се окупе сарадници и из оних школа у којима се настава изводи на неком од језика народности, „али се до сада у њиховом раду веома мало писало“

(Годишња скупштина..., 1970: 123). По тематској структури часопис је био сличан *Настави и васпитању*, а детаљније је извештавано о раду Покрајинског одбора и објављивао је материјале у вези с радом Одбора, као и неке од материјала са скупова Педагошког друштва Србије.

Стручне и научне студије и приручници

Правилник који се односио на рад редакције која је уређивала едиције Педагошког друштва донет је 1954. године (Правилник о раду..., 1955). Издавачка делатност Друштва у овом домену започета је већ 1951. године, када је оно преузело од ИП Просвета едицију Педагошка библиотека. Прва издања Друштва у оквиру ове едиције биле су публикације из области методике. Реч је о следећим насловима: *Методика рачунске наставе* Станка Првановића (1952), *Методски ојледи из наставе мајтерњеј језика* др Илије Мамузића (1951), *Рад у нејодељеној основној школи и комбинованом одељењу* Рада Вуковића (1951, 1953). Тираж наведених публикација био је по 6.000 примерака и већ у првој години је распродат највећи број примерака. Друштво је објавило и *Методику наставе јочейној чашања и јисања* Милана и Десанке Јањушевић (1953), *Најпростије ојледи из јознавања јрироде: јриручник за учишеље и наставнике* (1954) Станка Првановића и Божидача Стојаковића. Треба напоменути и то да су наведени аутори, углавном учитељи, били већ афирмисани као аутори педагошких прилога и публикација у предратном периоду. Неки од њих били су и активни заступници покрета за радну школу између два светска рата. У међувремену, 1953. године, Радован Теодосић је приредио и уџбеник из педагогије – који је објављен у издању Друштва, први домаћи послератни уџбеник у Србији којим су замењени уџбеници превођени с руског језика.

У 1954. години редакциони одбор Друштва за монографске публикације чинили су: Милан Мирковић, Светомир Игњатовић, Раде Вуковић, Милисав Мијушковић, кога је касније заменио Радомир Макарић, и Владета Тешић (Годишњи извештај..., 1955: 535). Одбор је на почетку свог рада разматрао 18 рукописа, што је процењено као значајан *јрилив и добар знак* који „наговештава период далеко плоднијег и успешнијег рада на томе подручју“. Од наведеног броја рукописа, у тиражима 2.000–3.000 примерака, објављени су следећи радови: др Илије Мамузића *Нови ојледи из наставе мајтерњеј језика*; Миливоја Лекића *О односима наставника и ученика* и рукопис др Николе Поткоњака *Педагошко образовање наставника у Енглеској и Велсу*. Приређено је и неколико публикација из историје педагогије: Песталоцијев *Ајис*, који није објављен, *Велика дидактика* Коменског, која је 1954. године изашла у издању Савеза педагошких друштава ФНРЈ, и *Ојледи о васпитању* Мишела де Мотења објављени су 1953. у *Педагошкој библиотеци*. Јубиларна књижица *Школа и јросвета за време Првој срјској усшанка* штампана је 1956. године.

Друштво је 1955. године публикације објављивало на основу уговора са издавачким предузећем Нолит. До 1957, поред издања Педагошког друштва, штампане су као Нолитова издања и публикације које је припремила секција Педагошког друштва за предшколско васпитање. Реч је о приручницима за васпитаче: *Дидактичке ијре*,

Песме за предшколску децу, Ручни рад у предшколским установама, Покретне игре за предшколску децу, Методика музичког васпитања предшколске деце. Већ у 1957. години наступиле су тешкоће у сарадњи са Нолитом услед повећаних трошкова штампе, те је потписан трогодишњи уговор са Савременом школом. Финансијски проблеми били су и даље актуелни, што је утицало на смањење броја рукописа које је Редакциони одбор прихватио да прегледа – у 1959. години било их је само три (Извештај о раду..., 1960: 54). У овом периоду приређена је и *Збирка текстова педагошких класика*. Први део Збирке штампан је 1960. године у издању Савремене школе и до данас је у употреби у настави историје педагогије. За 1961. годину у плану је било и објављивање докторских дисертација чланова Друштва.

Педагошко друштво је 1962. године било приморано да из финансијских разлога обустави објављивање монографских публикација. Од 1951. године до тада Друштво је објавило 24 публикације из различитих области педагошке теорије и праксе. Тек је 1975. године у минималном обиму обновљена издавачка делатност Друштва у овом домену. Реч је о едицији Посебна издања часописа *Настава и васпитање* у оквиру које су до 1977. године објављене три публикације. Зборник радова са симпозијума *Социјалистичка педагошка библиотека „Будућност“ (1908–1941)*, који је одржан 13. јуна 1975. године, објављен је исте године. Уз радове учесника симпозијума објављена је и библиографија *Библиотеке Будућности*. Симпозијум је организован у част деведесетог рођендана и седамдесет година социјалистичке борбе Милоша Б. Јанковића, оснивача и уредника *Библиотеке Будућности*. *Училишња слика (1935–1941)* – социјалистички педагошки часопис други је наслов у оквиру Посебних издања. Реч је о библиографији овог часописа са студијом о његовом историјату. Трећа публикација је библиографија часописа *Настава и васпитање*, објављена поводом двадесет пет година од покретања часописа. И уз ову библиографију приложена је студија о историјату часописа. Обе наведене публикације објављене су 1976. године.

Савез педагошких друштава СР Србије (1977–1992): часописи и посебна издања часописа

Нова етапа у развоју удружења педагога започета је 1977. године трансформацијом Педагошког друштва у Савез педагошких друштава СР Србије. Иако је Савез био основан с идејом да се подружнице групишу територијално и да њихово деловање буде више оријентисано ка локалним проблемима, тенденција ка заједничком деловању испољила се веома брзо – у овом периоду организована су два конгреса педагога, више јануарских и других сусрета педагога и сл.

Уз оснивање Савеза 1977. године, свечано је обележено и 25 година објављивања часописа *Настава и васпитање*. У периоду од 1977. до 1979. године штампано је 13 свезака са око 2.000 страна текста. Објављено је око 200 стручних и научних прилога разноврсне тематике и садржаја. Највише је прилога из области наставе. „Међу објављеним радовима има више оних који се због своје стручне и научне вредности могу сврстати у најбоље који су за ово време објављени у нашој педагошкој периодици“, констатовао је др Владета Тешић, уредник часописа (Годишња скупштина...,

1979: 743). Истакао је и то да неке слабости из претходних периода нису превазиђене. Реч је пре свега о недостатку критичког духа који је, према његовом суду, карактеристичан за педагошку периодичку на југословенском простору у целини. Часопис се суочавао и са проблемима техничке природе услед спорости рада штампарије и околности у којима она ради, што је утицало на то да су неки бројеви штампани са закашњењем. Тираж часописа усталио се на 4.300 примерака. „С осећањем релативног задовољства треба рећи да је захваљујући крајње рационалном пословању и штедњи било могуће да се током прошле године унеколико увећају стопе ауторских хонорара, иако је овај часопис у погледу награђивања писаца текстова још далеко иза многих других педагошких часописа у нашој земљи“ (Годишња скупштина..., 1979: 744). Од 1980. до 1982. године часопис су уређивали др Недељко Трнавац (главни уредник) и Драго Пантић (одговорни уредник), потом је функцију главног и одговорног уредника преузео др Љубомир Коцић.

У извештају о раду часописа за период од 1980. до 1982. године изнет је податак да је уређивање часописа започето према међународним УДК стандардима, а према захтевима Републичке заједнице за науку. Резимеа радова превођена су на енглески језик, садржај часописа на два страна језика, за сваки рад је требало обезбедити најмање по две рецензије и обезбедити лектуру. У часопису је објављивано упутство за сараднике у вези с припремом рукописа за штампу. Одређене активности биле су предузете и у вези с пропагирањем часописа – објављено је више пригодних написа у штампи и пропагандних материјала. У истом извештају изнета је и оцена квалитета часописа која је донета на основу више квалитативних и квантитативних критеријума. Према квантитативним показатељима – тираж часописа и обим часописа – *Настава и васпитање* заузима прво место на савезном нивоу. Часопис је неговао и отвореност за сараднике из свих научно-стручних институција и република. Такође, остварена је размена са педагошким друштвима у другим југословенским републикама захваљујући којој је део тиража одлазио изван Србије: у Босну и Херцеговину 739, Хрватску 220, Црну Гору 250 примерака итд. (Архива Педагошког друштва Србије, Материјали са скупштина 1979-1992).

Уређивачка политика часописа је осамдесетих година 20. века била карактеристична и по настојањима да се оствари чвршћа повезаност између педагошке науке и васпитне праксе. „Редакција је чинила знатне напоре да науку приближи пракси, настојећи да допринесе утемељивању праксе на резултатима научних истраживања“, истакнуто је 1982. године у извештају о часопису (Архива Педагошког друштва Србије, Материјали са скупштина 1979-1992). Са том намером објављен је већи број истраживачких радова. Редовно одржавање округлих столова у организацији редакције часописа унело је извесну свежину, али наметнуло је и низ организационих и других техничких проблема. Организовано је пет округлих столова са следећим темама: *Опшеређеност педагошких радника у школи; Савремени педагози на функцију директора у васпитно-образовним организацијама; Проблематика пријема и уписа ученика и студенаца на даље школовање; Стручна и самоуправна информисаност радника у образовању; Проблеми васпитно-образовног рада организованог посебним програмима које доноси школа.*

Током осамдесетих година усталиле су се рубрике часописа: *Друштво и васпитање*, *Савремена настава*, *Испраживања у образовању*, *Проблеми васпитног рада*, *Психолошки проблеми васпитања*, *Педагошко-инструктивни рад*, *Предшколско васпитање*, *Хроника и библиографија*. Уведени су и тематски блокови као израз актуелних потреба педагошке праксе – *Маркс и васпитање*, *Друштво и образовање*, *Реформа система образовања и васпитања*, *Васпитно-образовни рад са децом јунослевенских радника у иностранству*, *Социјалистички учитељски покрет*, *Средње образовање у свету и код нас*, *Селекција кандидата за студије*, *Наставник у савременој школи*, *Социјалистички учитељски покрет*. Објављен је и комплетан материјал са *Првог конгреса педагога* који је заузео два двоброја и део материјала са *Другог конгреса педагога Србије*.

У овом периоду приређене су три публикације у едицији *Посебна издања часописа* Настава и васпитање. Био-библиографија часописа *Учитељска искра* (1921–1928), коју је потписао Раде Вуковић, објављена је 1980. године. Следеће, 1981. године, објављен је зборник радова поводом 100-годишњице рођења др Вићентија Ракића. Осам аутора разматрало је личност, рад и педагошке идеје овог значајног педагога. Трећа публикација објављена је 1982. године и посвећена је обележавању тридесет година објављивања часописа *Настава и васпитање*; дат је преглед рада часописа у периоду од обележавања двадесетогодишњице објављивања и сачињена је библиографија радова који су у међувремену објављени у часопису. Године 1986. објављен је зборник радова са Другог конгреса педагога Србије, одржаног 16–18. октобра у Врњачкој Бањи, под насловом *Настава у нашој школи: проблеми и перспективе*.

Педагошко друштво Србије (1992–2019): серијске, монографске публикације и нови медији

Нова етапа у развоју Друштва започиње у периоду од 1992. до 1994. године, када се враћа старо обличе јединственог друштва под именом Педагошко друштво Србије. То су и године распада Југославије, велике политичке, економске и социјалне кризе. Педагошко друштво је окупљајући педагоге на Великом педагошком семинару који је одржаван сваке године у периоду од 1994. до 1999. године настојало да допринесе сагледавању, разумевању и дефинисању позиција педагошке науке и педагога у новом добу. Рад Друштва од првих година 21. века до данас карактерише пројектна усмереност ка проблемима васпитно-образовне праксе. У овом периоду настављен је континуитет у издавању часописа, обновљена је издавачка делатност у домену монографских публикација и проширена је на нове медије – покренут је сајт Друштва и неке публикације доступне су у електронском облику. Часопис *Настава и васпитање* поред штампаног излази у електронском издању с отвореним приступом. Као информативно гласило Педагошког друштва Србије покренуте су 2013. године *Педагошке новине* које излазе у тиражу од 500 примерака.

У овом периоду обновљена је и издавачка делатност Друштва у домену монографских како стручних тако и научних публикација. Од 1994. до 2019. године Друштво је, самостално или у сарадњи са другим институцијама (Одељење за педа-

гогију и андрагогију и Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета, Министарство просвете спорта Републике Србије) и издавачима (Креативни центар), објавило 21 публикацију. Реч је о стручним студијама домаћих и страних аутора, приручницима, зборницима радова. Педагошко друштво се кроз наведене публикације обраћа различитим циљним групама, у наставку помињемо неке од публикација. *Инструменти за рад школског педагога* објављени су први пут 1998. године као резултат вишегодишње сарадње Друштва, Института за педагошка истраживања и Одељења за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду и други пут 2008. као прерађено и допуњено издање. Друштво је 2000. године објавило и публикацију намењену родитељима и деци под насловом *Како да будем добар ђак: кад, како и зашто треба да учим?* Исте године је у сарадњи са Креативним центром објављена и књига под насловом *Панорама предшколства: прилози историји припремања, усавршавања и стваралаштва предшколских радника*. Водич за одељенске старешине *Корак напред у сарадњи школе и родитеља* објављен је 2016. године. Друштво се и кроз активности, као и своје публикације укључило у решавање актуелних и значајних проблема: публикација *Ментални поремећаји и њихов утицај на усвајање школских знања и вештина: за наставнике и стручне сараднике основних и средњих школа* доживела је два издања током 2003 и 2004. године, *Превенција престаупништва деце и омладине* (2005), *Дигитално насиље – превенција и решавање* (2016).

Сајт Друштва, www.pedagog.rs почео је са радом јануара 2002. године, на самом зачетку развоја интернета у Србији. Сајт Друштва био је у том тренутку један од ретких који се бавио тематиком образовања и васпитања и представљањем струковних организација код нас. Његов оснивач је Соња Жарковић, тадашња председница Друштва, а први уредник био је Мирко Марковић, сарадник Педагошког друштва Србије. Године 2004. на место уредника долази Алекса Еремија, који ту функцију обавља и данас. Садржај сајта чини преко 900 страна и чланака, а од 2002. године до данас сајт је имао преко милион јединствених посета, што га сврстава у ред једног од најпосећенијих сајтова из области образовања код нас. Од маја 2006. године, када је у сајт имплементиран прецизан софтвер за праћење посећености и анализе рада сајта, странице и чланци наше интернет презентације приказани су 3.043.395 пута, са посетиоцима из чак 163 земље света. Највећи број посета остварен је из Србије (преко 80% свих посета), а бележи се значајан број посетилаца из држава региона (преко 15% свих посета), пре свега из Босне и Херцеговине, а затим из Хрватске, Црне Горе, Словеније и Северне Македоније.

Закључак

У Педагошком друштву је од његовог оснивања, 1924. године, постојала свест о значају издавачке делатности за реализацију циљева којима се тежило. Послератни педагози су кроз своје удружење успели да развију издавачку делатност. Динамика развоја ове делатности показује да он није био условљен недостатком квалитетних прилога, већ недостатком финансијских средстава. Упркос сталним проблемима у том смислу, Педагошко друштво је очувало вишедеценијски континуитет у издавању

часописа *Настава и васпитање* и *Педагошка стварност* и проналазило начине да своју издавачку делатност прошири онолико колико је то било могуће у датим околностима, освајајући и нове медије. Од 1951. године до данас објављено је у оквиру више едиција 59 приручника, зборника и других стручних и научних публикација.

Педагошко друштво је у јавном дискурсу било препознато као стручна организација од које се очекивало да да процену и мишљење о различитим питањима у вези с васпитно-образовном проблематиком. Такође, Друштво је имало своје представнике и у различитим комисијама, управним одборима и жиријима за доделу награда. У исто време Педагошко друштво залагало се за јасније позиционирање педагошке науке и струке указујући на значај и потребу проширења опсега радних улога педагога и активно је развијало различите облике стручног усавршавања педагога како би они били што спремнији за нове радне улоге (Ilić Rajković, 2019). У том погледу успостављена је комплексна повезаност са катедром, касније Одељењем за педагогију Филозофског факултета у Београду, покренути су први семинари за педагоге, неко време је радила и Педагошка трибина, организована су саветовања и округли столови. Имајући у виду наведено, публикације Педагошког друштва представљају значајан историјски извор за проучавање не само низа педагошких питања, већ и питања образовне политике и образовних реформи у домаћем и међународном контексту. Захваљујући издавачкој делатности Педагошког друштва, могућности његовог утицаја на професионални идентитет кадра у образовању, пре свега педагога, ширили су се изван опсега чланства, активности и институција са којима је сарадња остваривана. У овом раду дат је приказ издавачке делатности овог удружења без залажења у анализе уређивачких политика, садржаја публикација, њихове рецепције итд. Према свом трајању, обиму и разноврсности, издавачка делатност Педагошког друштва тема је која завређује посебну истраживачку пажњу.

Извори

- Вуковић, Р. (1980). *Тридесет њеи година „Просветној преледа“*. Новинска организација Просветни преглед.
- Годишња скупштина Педагошког друштва СР Србије (1970). *Настава и васпитање*, 19(5), 114-125.
- Годишња скупштина Савеза педагошких друштава Социјалистичке Републике Србије (1979). *Настава и васпитање*, 28(5), 718-746.
- Годишњи извештај о раду Педагошког друштва НР Србије (1955). *Настава и васпитање*, 4(8-9), 527-539.
- Живковић, В. (1962). Поводом десет година часописа „Настава и васпитање“. *Настава и васпитање*, 11(1-2), 1-7.
- Извештај о раду Педагошког друштва НР Србије за 1958. и 1959. годину. (1960). *Настава и васпитање*, 9(2-3), 49-60.
- Извештај о раду Педагошког друштва СР Србије – од априла 1964. до априла 1965. године (1965). *Настава и васпитање*, 14(5-6), 317-325.

- Извршни одбор Педагошког друштва НР Србије (1955). Годишњи извештај Педагошког друштва НР Србије. *Настава и васпитање*, 4(8–9), 537-529.
- Педагошко друштво НР Србије у 1956. и 1957. години (1957). *Настава и васпитање*, 6(9), 566-576.
- Правилник о раду Редакционог одбора Педагошког друштва НР Србије (1955). *Настава и васпитање*, 4(1), 57-58.
- Саветовање педагога по питању уређивања педагошке штампе. (1950). *Просветни преглед*, 6(6), 3.
- Тешић, В., Вуковић, Р. и Поткоњак, Н. (1975). *Социјалистичка педагошка библиотека „Будућности“*. Београд: Педагошко друштво СР Србије.

Архивски извори

- Архива Педагошког друштва Србије: Материјали са скупштина у периоду 1979–1992. година.
- Архив Србије: Фонд Београдског универзитета, 1910. година, Документација о оснивању Академског педагошког друштва.
- Фонд Педагошког друштва Србије, Књига записника (1924-1932).

Литература

- Bondžić, D. (2008). Prosveta i školstvo u Srbiji i Jugoslaviji 1945–1990. *Istorija 20. veka*, 26(2), 390–436.
- Doknić, B. (2013). *Kulturna politika Jugoslavije*. Београд: Službeni glasnik.
- Ilić Rajković, A. (2019). *Osnivanje i delatnost Pedagoškog društva Srbije*. Београд: Педагошко друштво Србије и Институт за педагогiju и andragogiju.
- Kučinar, Z. (2011). *Srpsko filozofsko društvo – kratka istorija*. Београд: Српско филозофско друштво и Službeni glasnik.
- Todosijević Petrović, S. (2018). *Otećemo svetlost bučnom vodopadu. Reforma osnovnoškolskog sistema u Srbiji 1944–1959*. Београд: Институт за новiju иstoriju Србије.
- Trnavac, N. (2004). Institucionalni status pedagoške nauke i pedagoga u Jugoslaviji druge polovine 20. veka. U N. Trnavac (ur.) *Jugoslovenska pedagogija druge polovine 20. veka*, (str. 307–321). Београд: Институт за педагогiju и andragogiju Филозофског факултета у Београду, Ужиче: Учитељски факултет.
- Trnavac, N. (2012). *Leksikon istorije pedagogije srpskog naroda, period do 1945. godine*. Београд: Zavod za udžbenike.

Примљено: 09.12.2019.

Коригована верзија рада примљена: 23.12.2019.

Прихваћено за штампу: 26.12.2019.

The publishing activities of the Pedagogical Society of Serbia

Aleksandra Ilić Rajković

Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy,
University of Belgrade, Serbia

Abstract *The paper looks at the publishing activities of the Pedagogical Society of Serbia in order to provide an overview of their development, range, relationship to the socio-political context and position in the field of pedagogical theory and practice. It uses a chronological-thematic approach and analyzes published and unpublished sources. Since its founding in 1924, there has been awareness within the Pedagogical Society of the importance of publishing for the achievement of its goals. Despite failing to launch its own publishing in the pre-war period (1924-1938), after World War II it was much more successful in this area, particularly in the period 1951-1961 which saw the launching of the journals *Nastava i vaspitanje* and *Pedagoška stvarnost*, as well as several series of pedagogical publications comprising 24 volumes. After this period, due to financial difficulties, the Pedagogical Society's publishing output was reduced to journals and their special issues. In the 1980s the volume of the Society's publishing activities increased once again, and continued to expand throughout the 1990s despite the general political and social crisis. Since 1992 more than twenty volumes aimed at different target audiences have been published. As of the year 2000, the Society's publishing capabilities have been additionally expanded thanks to the setting up of a web site, enabling open access to the journal *Nastava i vaspitanje* and the electronic publication of papers. The paper concludes with the view that the Pedagogical Society's publications are an important historical source for the study not only of pedagogical issues, but also of questions of educational policy and educational reform.*

Keywords: *professional and scholarly society, Pedagogical Society of Serbia, publishing activities, journals, publication series.*

Издательская деятельность педагогического общества сербии

Александра Илич Райкович

Кафедра педагогики и андрагогики, Философский факультет,
Университет в Белграде, Сербия

Резюме

В данной статье рассматривается издательская деятельность Педагогического общества Сербии, с целью изучения ее развития, масштабов, связи с общественно-политическим контекстом, а также поле деятельности в рамках педагогической теории и практики. С применением хронологическо-проблемного подхода проанализированы опубликованные и неопубликованные источники. Со времени своего основания, в 1924 году, Педагогическое общество осознало важность издательской деятельности для реализации поставленных перед ним целей. Однако, в довоенный период (1924-1938) ему не удалось начать собственную издательскую деятельность. После Второй мировой войны его работа была гораздо более плодотворной в этом отношении, особенно в период 1951-1961 гг., когда были выпущены журналы Обучение и воспитание и Педагогическая реальность и несколько изданий специальной и научной литературы, в рамках которых было опубликовано 24 издания. После этого наступил период когда, из-за финансовых трудностей, издательская деятельность Педагогического общества была сведена только к изданию журналов и их специальных изданий. Издательская деятельность Общества в восьмидесятые и девяностые годы несколько расширяется и развивается, несмотря на широко распространенный политический и социальный кризис. С 1992 года было опубликовано более двадцати публикаций для различных целевых групп. С 2000 года, запустив сайт и предоставив открытый доступ к журналу Обучение и воспитание и издательскую деятельность в электронном виде, издательские возможности Общества еще более расширились. В заключительной части статьи констатируется, что публикации Педагогического общества представляют собой значительный исторический источник для изучения не только педагогических вопросов, но и вопросов образовательной политики и образовательных реформ.

Ключевые слова: профессионально-научное объединение, Педагогическое общество Сербии, издательская деятельность, журналы, издания.